

1163 SAYILI KOOPERATİFLER KANUNUNDA
DÜZENLENEN SUÇLAR

Yard. Doç. Dr. Bahri ÖZTÜRK*

(ZUSAMMENFASSUNG)

**Die Straftaten, die im Genossenschaftsgesetz
(Nr. 1163) geregelt sind**

I- Die vorliegende Arbeit gliedert sich in vier Paragraphen: Zuerst wird die Straftat "Preisgeben von Geschäftsgeheimnissen der Genossenschaft" dargelegt. Im zweiten Paragraph wollen wir untersuchen, was man unter "die sogenannten Beamtendelikte und Genossenschaft" zu verstehen hat. Im dritten Paragraph wird "das Verbot der politischen Betätigung" einer Kritik unterzogen. Zuletzt werden "die Straftat der Annahme der sachlichen Hilfe von politischen Parteien und die Straftat der sachlichen Hilfeleistung an politischen Parteien durch Genossenschaft" erlaeutert.

II- Die Schlussfolgerungen, die die Arbeit ergeben hat und die Vorschlaege:

1. Die strafrechtlichen Bestimmungen des türkischen Genossenschaftsgesetzes (Nr. 1163) bedürfen einer dringenden Reform, wobei die Genossenschaftsgesetze von Deutschland und Österreich zum Vorbild genommen werden. Der türkische Gesetzgeber sollte hier von den langjaehrigen Erfahrungen dieser Laender Gebrauch machen.

2. Die strafrechtliche Bestimmungen des Genossenschaftsgesetzes (Nr. 1136) müssen im Gesetz systematisch dargestellt und in einem besonderen Teil zusammengefasst werden.

3. In das Genossenschaftsgesetz soll ein Begriffbestimmung, der dazu dienen soll, die in den Strafbestimmungen erwahnten Begriffe klar zu machen, eingeführt werden. Hier müssen z.B. die Begriffe "Geschäftsgeheimnisse" und "politische Betätigung" u.s.w. möflichst scharf definiert werden.

*Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Usul Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

4. Die Verweise, die in den Art. 62 und 70 des Genossenschaftsgesetzes (Nr. 1136) auf die Beamtendelikte des tür. StGB gemacht werden, müssen abgeschafft werden. Hier, wenn es nötig ist, können neue strafrechtliche Bestimmungen einbezogen werden.

5. Das mit der Exisenz der Genossenschaft im Widerspruch stehende Verbot der politischen Betaetigung der Genossenschaft muss aufgehoben werden und eine neue Regelung, die nach dem Art. 2 des tür. Grundgesetzes gemacht werden soll, soll in das Genossenschaftsgesetz einführt werden.

GİRİŞ

Biz bu çalışmamızda 1163 sayılı kooperatifler kanunu ile Türk Ceza Kanunu arasındaki ilişkiler, fakat özellikle söz konusu kanunda düzenlenen suçlar üzerinde duracağız. Hemen ifade edelim ki, 1163 sayılı kanunda yer alan suç hukukuna ilişkin düzenlemeler özel düzenlemelerdir. Bu itibarla kooperatif konusunda ilk uygulanacak olan hükümler bunlar olacak, bu kanunda hüküm bulunmayan durumlarda ise Türk Ceza Kanunu hükümleri uygulama alanı bulacaktır. Bu esas, “bu kanundaki hükümler, hususi ceza kanunlarının buna muhalif olmayan mevaddı hakkında da tatbik olunur” diyen Türk Ceza Kanununun 10. maddesinde ifadesini bulmuştur(1).

Çalışmamız dört paragraftan ibarettir. Birinci paragrafta “kooperatif sırrını açıklama suçu”, ikinci paragrafta “memur suçları ve kooperatifler”, üçüncü paragrafta “siyasi faaliyet yasağı” ve nihayet dördüncü paragrafta da “siyasi partilerden veya onlara bağlı teşekküllerden maddi yardım kabul etme ve kooperatiflerin siyasi partilere veya onlara bağlı teşekküllere maddi yardımda bulunma suçu” ele alınacaktır.

Bu konular doktrinde ele alınmış değildir. Bu nedenle kaynak sıkıntısı ortaya çıkmıştır. Mukayeseli hukuk açısından Alman ve Avusturya kanunlarındaki düzenlemeler gözden geçirilmiş, bunlara çalışmanın ilgili kısımlarında yer verilmiştir.

§ 1. KOOPERATİF SIRRINI AÇIKLAMA SUÇU

I- SUÇUN TANIMI

24 Nisan 1969 tarih ve 1163 sayılı kooperatifler kanununun (1a) 25. maddesinde “ticari defterler ve sır saklama hükümleri ve ceza”

(1) Yüce, Ceza Hukuku Dersleri c. I. Manisa 1982. s. 65 vd.

(1a) RG. 10 Mayıs 1969 sy.: 13195.

başlığı altında kooperatif sırrını açıklama suçu düzenlenmiştir. Buna göre: “. . . . Her ortak ne suretle olursa olsun öğrenmiş olduğu kooperatife ait iş sırlarını sonradan ortaklık hakkını kaybetmiş olsa dahi daima gizli tutmak zorundadır. Bu mecburiyete uymayan ortak meydana gelecek zararlardan kooperatife karşı sorumlu olduğu gibi, kooperatifin şikâyeti üzerine herhangi bir zarar umulmasa dahi bir yıla kadar hapis veya 500 liradan 10.000 liraya kadar ağır para cezasıyla veya her ikisiyle cezalandırılır. Bu hüküm karşısında kooperatif sırrını açıklama suçunu şu şekilde tanımlamak mümkündür:

“Kooperatif ortaklarının öğrendikleri kooperatife ait iş sırlarını açıklamalarına kooperatif sırrının açıklanması suçu denir.”

Söz konusu suça Alman kooperatifler kanununda çok daha geniş ve ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir (2)

II- SUÇ İLE SAĞLANMAK İSTENEN AMAÇ

Amaç, kooperatifin, kooperatif üyelerinin, hatta bu sırrın açıklanmasından etkilenecek üçüncü kişilerin korunmasıdır (3).

III- SUÇUN FAİLİ

Kooperatife üye herkes, hatta ortaklık hakkını kaybetmiş eski üyeler bile bu suçun faili olabilirler. Alman hukukunda bu suçun faili olabileceklerin listesi dar tutulmuştur. Buna göre söz konusu suç ancak yönetici veya denetleyici durumunda olan kişiler tarafından işlenebilecektir (4). Ancak öteki kişilerin bu suça iştiraki her zaman mümkündür (5).

Suçun oluşması açısından, bu kişilerin söz konusu sırrı nasıl öğrenmiş olduklarının hiç bir önemi yoktur.

IV- KOOPERATİFE AİT İŞ SIRRI

Kanunda kooperatife ait iş sırrından ne anlaşılacak lazım geldiği açıklanmış değildir. Bu nedenle burada önce sır kavramı üzerinde

(2) **Schönfelder**, Deutsche Gesetze, München 1985, GenG 53, Gesetz betreffend die Erwerbs-und Wirtschaftgenossenschaften vom Mai 1889 (RGBl.S. 55).

(3) **Lang/ Weidmüller**, Genossenschaftsgesetz, 31. Auflage Kommentar, Berlin. New York 1984 § 151.6.

Poroy-Tekinalp-Çamoğlu, Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku, İst. 1984 s. 792, **Çevik**, Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat, Ank. 1985 s. 294 vd.

(4) **Lang/ Weidmüller**, § 151 7.

(5) **Lang/ Weidmüller** § 151 9.

durmak gerekmektedir. Sır, genel olarak, herkes tarafından bilinmeyen ve açıklanması sahibinin şeref ve menfaatine zarar verme tehlikesi gösteren hususlar olarak tanımlanabilir (6). Gerçekten sır öyle bir kavramdır ki, yalnız sahibi tarafından bilinmesinde, başka bir deyişle saklı kalmasında onun yönünden yarar vardır. Herkes tarafından bilinen hususlar sırrın konusu olamaz. Buna karşılık belirli kişiler tarafından bilinen şeyler sır konusu olabilir (7). Başka bir ifade ile, bir hususun birden fazla kimse tarafından bilinmesi onun sır niteliğini kaybetmesine neden olmaz.

Genel anlamda sır, sahibinin açıklanmamasında yarar gördüğü ve başkaları tarafından daha önce bilinmeyen husus olarak tanımlanabilir (8).

Sırrın ne olduğunu açıkladıktan sonra kooperatife ait iş sırrının ne olduğunu ortaya koymak zor değildir. Bu cümleden olarak, sır teşkil eden bir hususun kooperatife ait bir işle ilgili olması kooperatife ait iş sırrını teşkil eder (9).

V- SUÇUN UNSURLARI

Bir suçun oluşabilmesi için dört unsurun gerçekleşmesi mutlaka aramır. Bunlar, kanunilik unsuru, maddi unsur, manevi unsur ve nihayet hukuka aykırılık unsurudur (10). Biz burada sadece konumuz açısından özellik arzeden unsurları ele alacağız. Kanunilik unsuru, işlenen fiilin kanunda gösterilen tarife uygun olmasını zorunlu kılar. Yukarıda suçun tanımını yaparken bundan söz ettiğimiz için, suçun unsurlarıyla ilgili açıklamalarımıza maddi unsur ile başlamak istiyoruz.

1- Maddi Unsur

Suçun maddi unsuru hareket ve neticeden ibarettir. Kooperatif sırrını açıklama suçunun maddi unsuru, kooperatife ait iş sırlarının

(6) **Donay**, Meslek Sırrının Açıklanması Suçu, İst. 1978 s. 4.

(7) **Donay**, s. 4.

(8) **Donay**, s. 5.

(9) Alman Hukukundaki durum için bkz. **Lang/ Weidmüller**, § 151 10. Bu açıklamalar karşısında Çevik'in iş sırrı tanımı konusundaki görüşleri yetersiz kalmaktadır (**Çevik**, s. 294).

Öte yandan kanunda sadece iş sırrından söz edilip işletme sırrından hiç söz edilmemesi büyük bir eksikliklerdir.

(10) **Dönmezer-Erman**, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku c. I İst. 1979 s. 347 vd.

açıklanmasıdır. Suç vasıtasız işlendiğinde neticesi harekete bitişik, vasıtalı örneğin mektupla işlendiğinde ise neticesi hareketten ayrıdır. İkinci durumda suça teşebbüs mümkündür (11). Ancak bu durumda tamamlanmış suça göre faile daha az ceza verilir (TCK m. 61) (12).

Suçun neticesi olarak bir zararın doğmuş olup olmaması önemli değildir. Kanun "bir zarar umulmasa dahi" diyerek bu hususa açıklık getirmiştir. Bu durumda kooperatif sırrını açıklama suçunun zarar değil, tehlike suçu olduğu söylenmelidir (13).

2- Manevi Unsur

Kooperatif sırrını açıklama suçunun manevi unsuru kasttır (14). Taksirle işlenebilmesi için kanunun bunu ayrıca açıklaması gerekirdi (15). Bu durumda failin suçu işlediğinin söylenebilmesi için bilerek isteyerek hareket ettiğinin ortaya çıkmış olması gerekir.

Söz konusu suçun düzenlendiği maddenin kaleme alınışı, burada aranan kasdın özel kast olmadığını ortaya koyuyor. Bu suç için genel kast yeterlidir. Fail maddi unsuru bilerek isteyerek gerçekleştirmelidir (16).

VII- MÜEYYİDE

Kooperatif iş sırrının açıklanması suçunun müeyyidesi bir yıla kadar hapis veya 500 liradan 10.000 liraya kadar ağır para cezası veya bir yıla kadar hapis ve 500 liradan 10.000 liraya kadar ağır para cezasıdır.

Bununla hakime geniş takdir yetkisi tanınmış olmaktadır. Burada seçimlik bir müeyyidenin bulunduğunu söylemek yanlış olmaz. Hakim üç cezadan birini seçebilecek, hafif durumlarda para cezası ile yetinecek, ağır durumlarda bir yıla kadar hapis cezası verebilecek, daha ağır durumlarda ise hem para cezasına hem de hapis cezasına hükmedebilecektir.

(11) Dönmezer-Erman, s. 437.

(12) Tosun, Suç Hukuku El Kitabı, İst. 1982 s. 233 vd.

(13) Tosun, s. 118 vd.

(14) Lang/ Weidmüller, § 151 18.

(15) Tosun, s. 173.

(16) Tosun, s. 127.

VIII- DAVA ŞARTI: ŞİKÂYET

Kooperatif sırrını açıklama suçu takibi şikâyete bağlı bir suçtur. Suç mağduru kooperatif şikâyet etmediği sürece savcılık kamu davası açamaz. Bu suç Almanya'da da takibi şikâyete bağlı tutulmuştur (17).

Şikâyet, kooperatifi temsil yetkisini haiz bir organ tarafından yapılır. Bunun kooperatifin icra organı durumunda olan yönetim kurulu veya onun görevlendireceği bir yönetim kurulu üyesi tarafından yapılması daha pratik olur (18).

§ 2. MEMUR SUÇLARI VE KOOPERATİFLER

I- GENEL OLARAK

1136 sayılı Kooperatifler Kanununun 62. maddesinde "üyelerin titizlik derecesi ve sorumlulukları" başlığı altında önemli bir hüküm sevkedilmiştir. Buna göre, "...Yönetim Kurulu üyeleri ve kooperatif memurları, kendi kusurlarından ileri gelen zararlardan sorumludurlar. Bunların suç teşkil eden fiil ve hareketlerinden ve özellikle kooperatifin para ve malları, bilanço, tutanak, rapor ve başka evrak, defter ve belgeleri üzerinde işledikleri suçlardan dolayı

DEVLET MEMURLARI GİBİ CEZA GÖRÜRLER".

Bu durumda, önce memur kavramı üzerinde, daha sonra da bu memurların işleyebilecekleri suçlar üzerinde durmak gerekmektedir.

II- MEMUR KAVRAMI

Memur, kelime olarak, devlet hizmetinde aylıkla çalışan, bir işle görevlendirilmiş olan kimse, görevli, yükümlü anlamına gelir (19). Teknik anlamda memur ise idare ve suç hukuklarında farklı tanımlara sahiptir. Gerçekten, idare hukukuna göre memur: "kendisine bir kamu hizmeti tevdi edilen ve idarenin daimi, sabit ve normal kamu hizmetleri kadrosuna girmiş ve bu kadronun dereceleri içinde

(17) Lang/ Weidmüller, § 151 21.

(18) Lang/ Widmüller, § 151 21. Bir dava şartı olan şikâyete şikâyet davası denmesi yersizdir. Çevik şikâyet davasından söz etmektedir (Çevik, s. 294).

(19) Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük 2 L-Z Ank. 1983 s. 821 Develliöglu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat Ank. 1984 s. 730.

kaynaşmış olan kimsedir (20). Buna karşılık suç hukukunda memura farklı bir anlam verilmiştir. Nitekim Türk Ceza Kanununun 279. maddesinde Ceza Kanununun tatbikatında kimlerin memur sayılacağı açıklanmıştır:

“Ceza Kanununun tatbikatında

1- Devamlı veya muvakkat surette teşrii, idari veya adli bir amme vazifesi gören devlet veya diğer her türlü amme müesseseleri memur, müstahdemleri;

2- Devamlı veya muvakkat, ücretsiz veya ücretli, ihtiyari veya mecburi olarak teşrii, idari veya adli bir amme vazifesi gören kimseler memur sayılır.”

Maddenin ikinci fıkrasında da amme hizmeti görmekle muvazaf kimseler tanımlanmıştır.

Görüldüğü gibi, TCK ya göre memur, kamu görevi gören kişilerdir. Bir hukuki tasarruf veya fiilde bulunmak suretiyle hukuki bir iktidar ve yetkiyi kullanan veya bu tasarrufa veya fiile kamu hukuku usulüne uygun bir şekilde katılan veya yardım edenlere kamu görevlileri denir (21).

Ceza Kanununun uygulanmasında failin veya mağdurun memur olması bazen bir unsur, bazen de ağırlatıcı sebep sayılmıştır. Örneğin ileride de göreceğimiz gibi, zimmet, ihtilas, irtikâp, rüşvet, memuriyet vazifesini ihmal veya suistimal gibi suçlarda failin memur olması esaslı unsurlardandır. Başka bir deyişle, adı geçen suçlar ancak bir memur tarafından işlenebilecek suçlardır (22).

Kooperatifler Kanununun 62. maddesinde yapılan atıf nedeniyle biz sadece fail memur ile meşgul olacağız. Mağdur memurdan söz etmeyeceğiz. Çünkü kanunda “devlet memuru gibi ceza görmek-

(20) **Onar**, İdare Hukukunun Umumi Esasları, 3. Bası, İst (Tarihsiz). s. 1074 vd. **Giritli**, Kamu Yönetimi Teşkilatı ve Personeli, İst. 1979 s. 268, **Gözübüyük**, Türkiye'nin İdari Yapısı Ank. 1972 s. 191 vd.

(21) **Erman**, Ceza Tatbikat ve Takibatında Memur SBOD 1947 s. 251 **Önder**, Türk Ceza Hukuku, Özel Hükümler İst. 1985 s. 83 vd.

(22) **Dönmezer**, Özel Ceza Hukuku Dersleri, İst. 1984 s. 74. **Polatcan**, Memur ve Resmî Heyetlere Karşı Hareket ve Sövme Cürümleri, İst. 1983 s. 50 vd.

Kooperatif Yönetim Kurulu üyeleri ve memurları TCK anlamında memur değildir. Ancak 62. m. de “devlet memuru gibi cezalandırılacakları” açıklandığından memur suçlarını onlarda işleyebilir. Yargıtay da bu görüştedir (6. CD. 14.12.1979 E 1979/8045 K 1979/8391 YKD 1981 Ocak sy. 1. s. 108).

ten” söz edilmektedir. Öte yandan, ceza kanununun 251. maddesinde, “bir memur, vazife esnasında bir kimse aleyhine bir cürüm işlerse, kanunda yazılı olmayan hallerde o cürme kanunen terettüp eden ceza üçte birden yarısına kadar arttırılır” demek suretiyle de bir suçta failin memur olması genel ağırlatıcı sebep sayılmıştır.

Bütün bu yukarıda açıklananlar kooperatifler kanununun 62. maddesinde yapılan atıf nedeniyle kooperatif yönetim kurulu üyeleri ve kooperatif memurlarını ve aynı kanunun 70. maddesinde 62. maddeye yapılan atıf delaletiyle de kooperatif birlikleri, kooperatif merkez birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği Yönetim Kurulu üyeleriyle memurlarını da ilgilendirir. Yine bu atıf nedeniyle, kural olarak, faili memur olan her suçun yukarıda açıklanan yönetim kurulu üyeleri ve kooperatif memurları tarafından da işlenebileceği kabul edilmelidir. Gerçekten kanun “.....özellikle kooperatifin para ve malları, bilanço, tutanak, rapor..... üzerinde işledikleri suçlardan devlet memurları gibi cezalandırılır” demek suretiyle aslında kural olarak tüm memur suçlarına atıf yapmakta ancak özellikle kooperatifin para ve malları üzerinde durmaktadır. Şimdi kısaca faili ancak mamur olabilen suçlar üzerinde duralım.

III- MEMUR SUÇLARI

1- **Zimmet**

Suç TCK m. 202 de düzenlenmiştir: “Kendisine tevdi olunan veya vazife dolayısıyla muhafaza, murakabe veya mesuliyeti altında bulunan para veya para hükmündeki evrak ve senetleri veya sair malları zimmetine geçiren veya mal edinen memura 5 seneden 10 seneye kadar ağır hapis cezası verilir ve hasıl olan zarar kendisine ödettirilir.

Zarar hafif ise ceza bir sene ağır haptisten başlar.

Eğer vâki olan zarar muhakeme edilmezden evvel fail tarafından tamamıyla ödenmiş olursa ceza yarısına kadar indirilir ve eğer hüküm verilmezden evvel tamamıyla ödenirse cezanın üçte bir miktarı indirilir.”

Bu suç ile korunan hukuki menfaat memura güvenin sürekli olmasındaki toplum yararadır.

Zimmet suçunun oluşabilmesi için, fail memur olmalıdır; suçun konusu para veya para hükmündeki evrak ve senetler, taşınan mal-

lar olmalı; eyleme konu olan para ve taşınan mallar görev nedeniyle faile tevdi edilmiş olmalı ve kontrol, sorumluluk, muhafaza altında bulunmalıdır (23).

Bu suç neticesi harekete bitişik suç olduğundan teşebbüs mümkün değildir (24).

Genel kast suçun oluşması için yeterlidir.

Hafifletici sebepler 202. maddenin 2. ve 3. fıkralarında gösterilmiştir.

2- İhtilas

Suç TCK m. 203 de düzenlenmiştir: "Yukarıdaki (zimmeti düzenleyen madde) maddede gösterilen fiil varidat ve masarifin terkinine veya murakabasına mahsus olan kayıtları, defterleri ve hesapları bililtizam intizamsız olarak tutmak veya tağyir veya tahrif etmek veya ortadan kaldırmak veya bu hesaplara ait sahih olmayan bilanço ve başka evrak, defterler veya vesikalar göstermek; yahut para bulunan grup, torba veya paketlerin içindekileri hakikat hilaftında irae etmek; hasılı ait olduğu daireleri aldatacak ve fiilin zahire çıkmamasını temin edecek her türlü hile ve hud'a yapmak suretiyle vaki olmuş ise faili on seneden aşağı olmamak üzere ağır hapis cezasıyla cezalandırılır. Bu fiilden dolayı hasıl olan zarar kendisine ödetilmekle beraber ayrıca bir misli kadar da ağır para cezası alınır. Zarar, muhakeme edilmezden evvel tamamıyla ödenirse ceza yarısına indirilir".

Maddeden anlaşıldığına göre, zimmet suçunun, ait olduğu daireleri aldatacak ve fiilin meydana çıkmamasını sağlayacak her türlü hile ve huda yapmak suretiyle işlenmesi ihtilası oluşturur (25). Yani ihtilası zimmetin bir işleniş tarzıdır. İhtilası bu nedenle zimmetin ağırlatıcı sebebi saymak gerekecektir. Suçun bu ağırlaşmış şeklinin oluşması için fail "hile" veya "hud'a" kullanmış olmalıdır. Hud'dan maksat aldatma, oyun, hiledir (26).

(23) **Dönmezer**, s. 77. **Önder**, s. 100 vd.

(24) **Dönmezer**, s. 83. Bu konuda bazı örnekler için bkz. **Kıyak/Çağlayan/Şenel Nazeri** ve tatbiki Devlet İdaresi Aleyhinde Cürümler ve Memurin Muhakematı Kanunu, Ank. 1960 s. 286 vd. Nakıs teşebbüsün olabileceği yolunda bkz. **Önder**, s. 108

(25) **Dönmezer**, s. 87. **Önder**, s. 112

(26) **Dönmezer**, s. 87.

Tarım Kredi kooperatifi müdürünün (CUH. 6.5.1968 E. 367 K. 162), muhasibinin (CUH. 21.4.1969 E. 5/419 K. 180) ihtilası suçu hakkında Yargıtay kararları için bkz. **Kulan**, Memurların Yargılanmaları Usulü ile 1609 sayılı Kanuna tâbi suçlu, Ank. 1985 s. 237, 238. Ayrıca YKD c. 7 Ağustos 1981 s. 1059. sy. 8, 5 CD. 1346/1476.

3- Zimmete Sebebiyet Vermek Cürmü

Bu suç TCK'nın 204. maddesinde düzenlenmiştir: "Devlet emvalinin murakabası veya teftişi ile mükellef olup da vazifelerini yapmayı ihmal ederek zimmetin vukuuna veya artmasına sebep olanlar bir aydan altı aya kadar ve 500 liradan 5000 liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılmakla beraber zararın ödenmesinden dahi hep birlikte mesul olurlar".

Burada, genel görevi ihmal suçundan farklı olarak belirli bir alandaki ihmal ayrıca cezalandırılmaktadır (27).

Suçun faili: İhmalde bulunanın devlet emvalini murakaba ve teftişi ile kanunen görevli memur olması gerekir. Burada önemle üzerinde durulacak nokta, murakaba ve teftiş ile yükümlü olanın zimmet suçu işleyenle cürümde iştirak halinde bulunmamasıdır. İştirak hali varsa, o zaman zimmetten dolayı sorumlu olunacak ve iştirakin derecesine göre ceza verilecektir (28).

Teftiş ve murakaba vazifesinin ihmali maddi unsurun hareket kısmını, zimmetin vukuu veya artması da neticeyi teşkil eder.

Neticesi harekete bitişik bir suç olduğundan bu suç da teşebbüs mümkün değildir (29).

Suçun manevi unsuru kasttır (30).

4- Alım, Satım ve Yapıma Fesat Karıştırma Cürmü

Suç TCK'nın 205. maddesinde düzenlenmiştir: "Bir kimse Türkiye devleti hesabına olarak almaya veya satmaya yahut yapmaya memur olduğu her nevi eşyanın alım veya satışında veya bahasında veya miktarında veya yapmasında fesat karıştırarak her ne suretle olursa olsun irtikap eyleyse on seneden aşağı olmamak üzere ağır hapis cezasıyla cezalandırılır."

Burada emniyeti suistimalin özel bir biçimi cezalandırılmaktadır.

Korunan hukuki menfaat devletin maddi ve mali yararlarıdır. Kooperatif söz konusuysa korunan hukuki menfaat kooperatifin maddi ve mali yararlarıdır.

(27) Dönmezer, s. 89. Önder, s. 116 vd.

(28) Dönmezer, s. 89.

(29) Dönmezer, s. 90. Önder, s. 119

(30) Dönmezer, s. 90. Önder, s. 118 vd.

Suçun faili devlet hesabına alma veya satma, yahut yapmaya memur edilmiş devlet memurudur.

Maddede geçen irtikap failin kendisi veya başkası hesabına haksız yarar sağlaması anlamına gelir (31).

Suçun manevi unsuru kasttır (32).

5- İşçi Ücretlerine İlişkin Cürümler

Suç TCK'nın 206. maddesinde düzenlenmiştir: "Bir memur, memuriyet sebebiyle kullandığı işçilerin tayin olunan işleme veya nakliye ücretlerini veya eşya bedelini tamamıyla vermez veya eksik verir yahut işçileri angarya olarak bedava işletirse bu yüzden elde ettiği kazancın bir katı ücret ve bedel olarak sahiplerine verilmek ve diğeri ağır cezai nakdi olmak üzere iki kat olarak kendisinden alındıktan başka muvakkaten ağır hapis cezasıyla cezalandırılır."

Maddeden suçun ancak memurlar tarafından işlenebileceği anlaşılıyor.

Suçun oluşması için memurun kendisine veya başkasına haksız menfaat sağlaması şarttır (33).

Manevi unsur özel kasttır. Fiil kazanç saikiyle işlenmiş olmalıdır (34).

Suçun asıl cezası muvakkat ağır haptistir. TCK m. 13 e göre bu ceza bir seneden başlamak suretiyle hükmolunacak ve 24 seneyi geçemeyecektir (35).

6- Rüşvet Cürmü

Özel veya kamusal, belirli bir fonksiyonla yükümlü olan bir kişinin, kendisi veya başkası için, doğrudan doğruya veya dolayısıyla diğeri bir kimseden fonksiyonuna bağlı veya fonksiyonunun kolaylaştırdığı bir tasarrufu icra etmek, geciktirmek veya ihmal etmek için herhangi bir suretle olursa olsun bir şey talep etmesi veya vaatte bulunulmasını istemesine geniş anlamda rüşvet denir. Bu suç TCK'nın 211. maddesinde düzenlenmiştir (36).

(31) **Dönmezer**, s. 91. **Önder**, s. 121

(32) Bu kast genel kasttır (**Dönmezer**, s. 91).

(33) **Dönmezer**, s. 91.

(34) **Dönmezer**, s. 92. **Önder**, s. 122

(35) **Dönmezer**, s. 93.

(36) **Dönmezer**, s. 95. **Önder**, s. 140 vd.

Rüşvet suçu ile korunan hukuki menfaat halkın devlete karşı olan itimat duygusunu muhafaza etmektir.

Bu suçun faili olabileceklerin listesi, çağdaş eğilime uygun olarak geniş tutulmak gerekir (37).

Suçun manevi unsuru kasttır.

7- Rüşvet Almak Cürmü

Bu suç TCK'nın 212 ve 213. maddelerinde düzenlenmiştir. 212. maddede adi, 213. madde ise ağır rüşvet suçu düzenlenmiştir.

8- İrtikâp

Suç TCK'nın 209. maddesinde düzenlenmiştir: "Memurlardan her kim memuriyet sıfatını ve memuriyetine ait vazifeyi suistimal suretiyle kendisine veya başkasına bigayrı hakkı para itasına veya sair menfaatler temin veya vaadine bir kimseyi icbar ederse beş sene-den az olmamak üzere ağır hapis cezasıyla cezalandırılır..."

Eğer bigayrı hakkın ita veya vaadolunan para veya menfaatin miktar veya kıymeti az ise cezanın üçte biri indirilir."

Böylece burada icbar suretiyle irtikap suçu düzenlenmiş olmaktadır. TCK'nın 210. maddesinde de "ikna" ve "hatadan istifade suretleriyle irtikap" cürümlerine yer verilmiştir (38).

Bu suçlarla korunan hukuki menfaat halkın memurlara duyması gerekli olan itimadın korunmasıdır (39).

İrtikap aslında özel bir maksatla görevin kötüye kullanılmasından ibarettir (40).

Bu suçun mağduru ancak gerçek kişiler olabilir. Çünkü bu suç psikolojik bir olgunun kişi üzerinde meydana gelmiş bulunmasını tazammun eder. Bu nedenle mağdurun tüzel kişiler veya devlet olmayacağı söylenmiştir (41).

İcbardan maksat cebir kullanmak demektir. İrtikâp suçunda söz konusu olan cebir manevi cebirdir. Maddi cebir olsaydı yağma

(37) **Dönmezer**, s. 97

(38) **Dönmezer**, s. 114. **Önder**, s. 126 vd.

(39) **Dönmezer**, s. 114.

(40) **Dönmezer**, s. 114.

(41) **Dönmezer**, s. 116.

suçu oluşurdu (42). Cebir mutlaka mağdura yönelik olmak gerekmez. Mağdurun örneğin, oğluna yönelmiş olması da yeterli olabilir (43).

Suç neticesi harekete bitişik bir suç olmadığından yani suçun tamamlanması için menfaatin veya vaadin sağlanması gerektiğinden, suça teşebbüs mümkündür. Mağdur menfaat sağlamamış veya vadede bulunmamış ise suç teşebbüs derecesinde kalmış demektir (44).

Suçun manevi unsuru kasttır. Maddi unsur bilerek isteyerek yapılmalıdır (45).

Suçun hafifletici sebebi 209. maddenin son fıkrasında gösterilmiştir.

İkna suretiyle irtikâp cürmünde ise iknadan maksat, failin her türlü yeteneğini kullanarak ve hatta aldatıp kandırarak, mağduru kendisine haksız bir menfaat sağlama veya vaadetme gereğine inandırmasıdır. Bu durumda mağdurun iradesi etki altına alınmaktadır. Bu nedenle sadece tavsiye ikna sayılmaz (46). Yargıtayın da katıldığı görüşe göre ikna suretiyle irtikâp suçuna nakıs değil ama tam teşebbüs mümkündür (47).

Suçun hafifletici sebebi 209. maddenin son fıkrasında gösterilenle aynıdır (48).

Bir de hatadan istifade ile irtikâp cürmü vardır. Gerçekten TCK'nın 210. maddesinin 3. fıkrasına göre, eğer memur kanunen almaması lazımgelen bir şeyi diğerinin hatasından bilistifade almış bulunuyorsa, bir seneden üç seneye kadar hapsolünür. Suçun faili memur olabilir. Suçun maddi unsuru, almaması gereken bir şeyi memurun almasıdır. Bu alma mağdurun hatasından doğmak gerekir. Bir kooperatif üyesinin hata ile fazla ödeme yapması ve memurun bu fazlayı bilerek alması durumunda suç gerçekleşmiştir. Suç mağduru

(42) **Dönmezer**, s. 116, **Önder**, s. 133 Cebir için bkz. **Cihan**, Cebir kulléuma Cürmü, İst. 1978, s. 63 vd.

(43) **Dönmezer**, s. 117

(44) **Dönmezer**, s. 118 **Önder**, s. 136 vd.

(45) **Dönmezer**, s. 119 **Önder**, s. 136.

(46) **Dönmezer**, s. 120.

(47) **Dönmezer**, s. 121.

(48) Hem icbar hem de ikna suretiyle irtikâp suçlarının ağırlatıcı ve hafifletici sebepleri 209. maddede gösterilmiştir. Ağırlatıcı sebep failin savcı, savcı yardımcıları ve sorgu hakimi olması durumunda söz konusu olduğundan yukarıda değinilmemiştir.

burada kendiliğinden hataya düşmüş olmalıdır. Mağdur failin eylemi sonucu hataya düşmüş ise ortada dolandırılık suçu vardır (49).

TCK ya göre (m. 227/2) irtikâp faili hakkında asıl cezanın yanında memuriyetten müebbeden mahrumiyet cezasının da verilmesi gerekecektir.

İrtikâp ile rüşvet suçları birbirlerine karıştırılmamalıdır. Rüşvet iki taraflı bir suçtur. İki tarafın anlaşmasıyla gerçekleşir. Buna karşılık irtikâp tek taraflı bir suçtur. Bundan başka irtikâpta manevi bir baskı söz konusuysen rüşvette bu yoktur. Nihayet rüşvet suçlarında rüşvet veren cezalandırılırken, irtikâp suçlarında mağdur baskı altında o işi yaptığından cezalandırılmamaktadır (50).

9- Memuriyet Mevki ve Nüfuzunu Suistimal Edenler ve Memuriyet Vazifelerine İlişkin Hüküm ve Cezalar

Kooperatifler Kanununun 62. maddesinde yapılan atıf nedeniyle memuriyet mevki ve nüfuzunu suistimal edenler ve memuriyet vazifelerine ilişkin hüküm ve cezalar üzerinde de kısaca durmak gerekir. Bunlardan kooperatif yönetim kurulu üyeleriyle kooperatif memurlarına uygulanabilecek olanları, keyfi muamele (TCK m. 228), genel olarak görevi ihmal (TCK m. 230), görevde öğrenilen suçun ihbar edilmemesi (TCK m. 235) ve nihayet genel olarak görevi suistimal ile seferberliğe ait görevi ihmal (TCK m. 240, 239) suçları olabilir.

Önemle ve derhal ifade edelim ki, kooperatifler kanununun 62. maddesindeki düzenleme yetersizdir. Karışıklıklara yol açabilir. Böyle bir hükme Avusturya ve Alman kanunlarında yer verilmiş değildir (51). Kooperatifler için gerekli olan düzenlemeler yine kooperatifleri düzenleyen kanunda yapılmıştır. Her iki ülkenin kanunları kooperatiflerle ilgili ceza hükümlerine ayrı bir bölüm açarak (52) topluca düzenlemişlerdir. Buna karşılık bizim kanunumuzda sistematik bir düzenleme mevcut değildir.

(49) **Dönmezer**, s. 122.

(50) **Dönmezer**, s. 122 vd. **Önder**, s. 145 vd.

(51) **Schönfelder**, GenG 53, § 147 vd. **Bydlinski**, Österreichische Gesetze, Zivil-, Handels-, Straf- und Verfahrensrecht München März 1985, GenG 140, Gesetz vom 9. April 1973 über Erwerbs- und Wirtschaftshenossenschaften RGeB. Ne. 70 § 87 vd.

(52) **Schönfelder**, GenG, Neunter Abschnitt. Straf- und Bussgeldvorschriften § 147—152), **Bydlinski**, GenG 140, IV. Hauptstück. Strafbestimmungen (§ 87—89).

62. maddede yapılan atıf suç hukukunun temel ilkelerinden olan kıyas yasağını (53) zorluyor denebilir. Ancak, burada bir boşluk olduğu ve bunun kıyasla doldurulduğu söylenemez. Burada yapılan yorumdur. Hakim, önüne gelen bir işde, memur suçlarını kooperatif yöneticisi ve memurlarına uygulamaya çalışacaktır. İş böyleyse karıştırmak yerine, kanunu yeniden ele almak ve ceza hükümlerini ayrı bir bölüm halinde ve ihtiyaca cevap verecek bir şekilde yeniden düzenlemek lazımdır.

IV- MUHAKEME

Memurların memuriyet vazifelerinden doğan veya vazifelerini ifa sırasında işledikleri suçların muhakemesi, kural olarak, 4 Şubat 1329 tarihli memurun muhakematı hakkında kanuna (MMK) tabidir (MMK m. 1 vd) (54) Söz konusu kanun görev suçlarında hazırlık soruşturmasını (55) idareye bırakmıştır. İdare memuru hakkında kamu davasının açılıp açılmamasına kendisi karar vermektedir. Ancak her memur MMK ya tabi değildir. Örneğin kamu iktisadi teşebbüslerinde çalışan memurlar için bu kanun uygulanmaz. 1609 sayılı kanun söz konusuysa yine bu kanun uygulanmaz (56). Söz konusu kanunun uygulanmasının ilk ve en önemli şartı failin TCK m. 279 anlamında memur olmasıdır (57). Kooperatif yöneticileri ve

- (53) **Dönmezer-Erman**, s. 193, **Tosun**, s. 77, **Yüce**, s. 90, **Yüce**, Ceza Hukukunun Temel Kavramları Ank. 1985 s. 13.
- (54) **Pınar**, Memurun Muhakematı Kanunu ve Disiplin Cezaları, Ank. 1980 s. 19 vd. **Kulan**, Memurların Yargılanmaları Usulü İle 1609 Sayılı Kanuna Tabi Suçları, Ank. 1985, **Özek**, Türk Hukukunda Memurların Muhakemesi, İHFM c. 26 sy. 1—4 İst. 1961 s. 37 vd. **Keyman**, Memurun Muhakematı Kanunu AHFD Ank. 1962 sy. 1—4 s. 174. **Şekercioğlu**, Ceza Hukukunda Memur Kavramı, İst 1974 s. 72, **Tosun**, Memurların Suçlarında Özel Muhakeme Kuralları YD c. 9. Ekim 1983 sy. 4 s. 458 ve YD s. 10 Ocak-Nisan 1984 sy. 1—2 s. 9 vd.
- (55) 3206 sayılı kanun 82. maddesiyle ilk soruşturmayı kaldırmış ve 83. maddesinde de “bu kanunla kaldırılan ilk tahkikat hükümleriyle ilgili olarak; diğer kanunlarda geçen “ilk tahkikat” ibaresi “hazırlık tahkikatı” olarak değiştirilmiştir” diyerek memurların ilk soruşturmasını da düzenleyen MMK’yı baştan aşağı değiştirmiştir. Bugün idare sadece hazırlık soruşturması yapabilmektedir. (**Öztürk**, Ceza Mahkemeleri Usulü Kanununu Değiştiren 3206 Sayılı Kanunun Memurların Muhakemesine Etkisi, Yargıtay Dergisi, Temmuz 1986, s. 256 vd.)
- (56) MMK’nın istisnaları konusunda bkz. **Özek**, s. 67 vd. **Şekercioğlu**, s. 87 vd.
- (57) **Erman**, s. 251 vd. **Önder**, s. 84 vd. **Öztürk**, Memurların Özel bir Muhakeme Usulüne Tabi Olmasının Sakıncaları ve Anayasa Mahkemesi Kararları, Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi 1978 sy. 1 s. 56.

memurları TCK anlamında memur olmadıklarından MMK ya tabi olmazlar. Devlet memuru gibi cezalandırılmak teknik anlamda memur sayılmaya yetmez. Bunun için TCK m. 279 daki şartların gerçekleşmiş olması gerekir. Bu durumda kooperatif yönetici ve memurları görev suçu işlediklerinde hazırlık soruşturmaları doğrudan doğruya savcılık tarafından yapılacaktır.

§ 3. SİYASİ FAALİYET YASAĞI

Suçla ilgili üçüncü ve son düzenleme 1163 sayılı kooperatifler kanununun çeşitli hükümler başlığını taşıyan dokuzuncu bölümünde (m. 92) yapılmıştır. Buna göre:

“Kooperatif toplantılarında ve kooperatif tesislerinde siyasi faaliyet gösterilemez. Kooperatif faaliyetleri siyasi maksatlara alet edilemez.

Kooperatifler, siyasi partilerden veya onlara bağlı teşekküllerden herhangi bir surette maddi yardım kabul edemezler, onlara maddi yardımda bulunamazlar.

İkinci fıkra hükümlerine aykırı hareket eden kooperatif kurucuları yönetim kurulu başkan ve üyeleri ve bu fiil genel kurulda vuku bulmuşsa bunu mümkün kılan genel kurul başkanı, üç aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılırlar.”

Bilinçli ve teşkilatlı menfaat grubuna baskı grubu denir (58). Yurdumuzda kurulmuş olan binlerce kooperatifin bu anlamda bir baskı grubu olduğu her türlü izahtan varestedir.

Baskı grupları sosyal ve siyasal hayatın çeşitli alanlarında çalışırlar. Seçim dönemlerinde oy mekanizması üzerinde etkilidirler, partileri kendi menfaatleri doğrultusunda etkilemeye çalışırlar, parlamentodan kendi çıkarlarına uygun kanunların çıkarılması için çaba gösterirler, idareyi de etkileri altına almak isterler. Nihayet kamu oyu mekanizmasının bütün inceliklerinden yararlanmak, baskı grupları için bir san'at olmuştur. Bunların çalışma yöntemini kişisel ilişkiler ve dolaylı ilişkiler tayin eder. Dolaylı ilişkiler yayınlar, toplantılar, radyo-televizyon programları vs. gibi araçlarla olur (59).

(58) **Tunaya**, Siyasî Müesseseler ve Anayasa Hukuku, İst. 1975 s. 469 vd.

(59) **Tunaya**, s. 474 vd.

1982 Anayasasının 33 .m. sinin 5. fıkrası ile 34 m. sinin son fıkrası kooperatiflerle ilgili değildir.

Bütün bu açıklamalar bir baskı grubu olan kooperatiflerin yapısı gereği çıkarları doğrultusunda siyasetle ilgilenmeleri gerektiği sonucuna bizi götürmektedir. Bu itibarla 92. maddenin.1 fıkrasında açıklanan siyaset yasağını ihtiyatla karşılamak lazım gelir. Alman ve Avusturya kanunlarında böyle bir yasaktan söz edilmiş değildir.

Bizce, bu maddenin sınırlarını hürriyetçi demokrasinin gereklerine göre geniş tayinde fayda vardır. Bu konuda somut bir öneri getirilecek olursa, söz konusu siyasi faaliyet yasağının TCK'nın 141, 142 ve 163 maddeleri ile sınırlı olduğu söylenebilir. 1982 Anayasasının 2. maddesindeki ilkelere en uygun yorumun bu olduğu açıktır. Bunun dışındaki faaliyetler, başka bir suç oluşturmadıkları sürece, siyasi faaliyet yasağı içinde düşünülemez.

§ 4. SİYASİ PARTİLERDEN VEYA ONLARA BAĞLI TEŞEKKÜLLERDEN MADDİ YARDIM KABUL ETME VE KOOPERATİFLERİN SİYASİ PARTİLERE VEYA ONLARA BAĞLI TEŞEKKÜLLERE MADDİ YARDIMDA BULUNMASI SUÇU

92. Maddenin 2. ve 3. fıkralarında 1. den farklı olarak iki ayrı suç düzenlenmiştir.

“Kooperatiflerin siyasi partilerden veya onlara bağlı teşekküllerden maddi yardım kabul etmesi” burada düzenlenen birinci suç, “kooperatiflerin siyasi partilere veya onlara bağlı teşekküllere maddi yardımda bulunması” ise ikinci suç oluşturmuştur.

Siyasi parti, belli bir siyasi program üzerinde birleşmiş kişilerin, bu programı, normal seçim yoluyla gerçekleştirme amacını güderek, kurmuş oldukları bir topluluktur (60). Bunlara bağlı teşekküllerden maksat, gençlik teşkilatları gibi teşekküllerdir (61).

Kooperatiflerin siyasi partilerden veya onlara bağlı teşekküllerden maddi yardım kabul etmesi suçunun oluşabilmesi için maddi yardımın işte böyle bir topluluk veya teşekkülden alınmış olması gerekir.

Suçun maddi unsuru, maddi yardım almaktır. Bu durumda manevi yardım almak, örneğin bir parti tarafından desteklenmek durumunda suç oluşmayacaktır. Maddi yardımdan maksat, para, işgücü, kıymetli evrak, taşınır-taşınmaz mal gibi şeylerdir. Burada manevi yardımın suç olarak düzenlenmemiş olması, yukarıda bi-

(60) **Tunaya**, s. 354. Siyasi partilerin 2 özelliği vardır. 1) Devletin yönetimi hakkında bir programa sahip olmak, 2) İktisara geçmek istemek (**Tunaya**, s. 354 vd.).

(61) **Tunaya**, s. 404 vd.

rinci fıkra ile ilgili olarak yaptığımız açıklamaların doğru olduğuna en güzel kanıttır.

Suçun manevi unsuru kasttır.

Bu suçun faili herkes olamaz. Kanuna göre, ancak kooperatif kurucuları, yönetim kurulu başkan ve üyeleri ve bu fiil genel kurulda vuku bulmuşsa, bunu mümkün kılan genel kurul başkanı, söz konusu suçun faili olabilirler.

Suçta teşebbüs mümkündür.

Suçun müeyyidesi üç aydan bir yıla kadar hapis cezasıdır.

Kooperatiflerin siyasi partilere veya onlara bağlı teşekküllere maddi yardımda bulunması suçu konusunda yukarıda yapılan açıklamalara gönderme yapmakla yetinmek istiyorduk. İki suç arasındaki en önemli fark, maddi unsur konusundadır. Bu suçun maddi unsuru “siyasi partilere veya ona bağlı teşekküllere maddi yardım yapmaktır.” Görüldüğü gibi burada yardımın yönü değişmektedir.

Alman ve Avusturya kanunlarında yukarıda ele alınan suçlara yer verilmemiştir (62).

SONUÇ

1- 1136 sayılı kanunun Suç Hukukuna ilişkin hükümlerinin reforma ihtiyacı vardır.

2- Reform sırasında Alman ve Avusturya kanunlarından geniş ölçüde yararlanılabilir.

3- Kanundaki Suç Hukuku kuralları dağınıktır. Bunların bir bölümünde toplanması uygun olur.

4- Kanuna, suçların düzenlendiği maddelerde geçen kavramlara açıklık getirecek bir tanım maddesi ilave edilmelidir. Bu cümleden olarak “iş sırrı”, “siyasi faaliyet”, “kooperatif tesisi” gibi kavramlar tanımlanmalıdır.

5- 70 ve 62. maddelerde yapılan atıflar kaldırılmalı, bu ihtiyaç kooperatife özgü yeni suçlar ihdas ederek giderilmelidir.

6- Kooperatiflerin yapısına ters düşen siyaset yasağı kaldırılmalı, Anayasanın 2. maddesi doğrultusunda yeni bir düzenleme yapılmalıdır.

Dileriz, bu temenniler en kısa sürede gerçek olsun.

(62) Lang/ Weidmüller, § 147 vd. Bydlinski, GenG 140 § 87 vd.